

KRIPTOVALYUTALAR: O'ZBEKISTON MOLIYA TIZIMIGA TA'SIR QILAYOTGAN YANGI IQTISODIY FENOMEN

Shirinova Shahnoza Abdinabiyevna

Navoiy Davlat Konchilik va texnologiyalar universiteti assistenti

Sanoqulov Murodjon Erkinjon O'g'li

Navoiy Davlat Konchilik va texnologiyalar universiteti 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17801727>

Annotatsiya: Kriptovalyutalar so'nggi yillarda global moliya tizimida sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqardi. O'zbekistonda ham kripto bo'yicha faoliyat asta-sekin rivojlanmoqda, ammo qonunchilik va regulatsiya tizimi hali to'liq shakllanmagan. Ushbu maqolada kriptovalyutalarning O'zbekiston moliya tizimiga ta'siri, mavjud muammolar va imkoniyatlar tahlil qilinadi. Moliyaviy savodxonlikning pastligi, firibgarlik holatlarining ko'payishi va regulator nazoratining cheklanganligi kabi omillar ko'rib chiqildi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba bilan solishtirish va O'zbekiston sharoitida kripto integratsiyasi bo'yicha tavsiyalar berildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kriptovalyutalar moliya tizimiga yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga xavf va barqarorlik masalalarini ham yuzaga keltirmoqda.

Kalit so'zlar: kriptovalyuta, raqamli valyuta, moliya tizimi, regulatsiya, moliyaviy barqarorlik, xavf, imkoniyat, firibgarlik, moliyaviy savodxonlik, blockchain, fintech

Kirish

Kriptovalyutalar — bu raqamli va markazsiz moliya aktivlari bo'lib, u global moliya tizimida yangi imkoniyatlar va xavflarni yaratmoqda. O'zbekistonda kripto bo'yicha qonunchilik hali shakllanmagan, bu esa moliya tizimida noaniqlik va xavf omillarini yuzaga keltiradi.¹ Shu bilan birga, kripto bozori tez rivojlanmoqda, va fuqarolar orasida moliyaviy savodxonlik pastligi firibgarlik va yo'qotish xavfini oshiradi. Maqolaning maqsadi — O'zbekiston sharoitida kriptovalyutalarning iqtisodiy ahamiyati, mavjud muammolar va kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini tahlil qilish

Adabiyotlar sharxi

Kriptovalyutalar bugungi kunda nafaqat global iqtisodiyotda, balki rivojlanayotgan mamlakatlar moliya tizimida ham sezilarli o'zgarishlar keltirib chiqarmoqda. Xalqaro manbalarda kripto bozori odatda moliyaviy innovatsiya sifatida talqin qilinadi; bunda uning afzalliklari — tranzaksiyalarning tezkorligi, shaffoflik va markazlashmagan boshqaruv — ko'proq ta'kidlanadi. Shuningdek, bir qator tadqiqotlarda bozordagi yuqori tebranishlar, firibgarlik xavfi va regulatsiyaning murakkabligi kripto iqtisodining zaif tomonlari sifatida qayd etiladi.

O'zbekiston bo'yicha ilmiy ishlarda ko'proq raqamli iqtisodiyot, fintex, elektron to'lovlar va davlat tomonidan yaratilayotgan huquqiy asoslar tahlil qilingan.² Kriptovalyutalarning mamlakat moliya tizimiga ta'siri haqida to'liq ilmiy ishlar ko'p emas, ammo mavjud ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bu soha tez sur'atlarda shakllanmoqda. Hukumat tomonidan ayrim

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yilgi farmoni kripto birjalarini tartibga solishni boshlagan, ammo 2025-yilga kelib, yangi regulatsiya, shu jumladan 7.5% soliq stavkasi joriy etilishi rejalashtirilmoqda (manba: Lifereport, 2024).

² Masalan, O'zbekistonda 2024-2025-yillarda kriptologiya ta'limini rivojlantirish rejasi tasdiqlandi, bu sohaning ilmiy asosini mustahkamlashga qaratilgan (manba: Gazeta.uz, 2024).

loyihalarga ruxsat berilishi, “kripto-aktivlar aylanmasi” tushunchasining qonunchilikka kiritilishi sohaning rivojlanayotganidan dalolat beradi. Ammo adabiyotlarda moliyaviy savodxonlik, nazorat mexanizmlari va xavfsizlik masalalarining yetarli darajada yoritilmaganligi umumiy muammo sifatida ko‘zga tashlanadi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, kriptovalyutalar borasidagi ilmiy qarashlar hali shakllanish bosqichida, va O‘zbekiston misolida bu soha bo‘yicha kompleks yondashuvga ehtiyoj katta.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda asosan nazariy–tahliliy yondashuv qo‘llanildi. Avvalo, xalqaro va mahalliy manbalardagi ilmiy maqolalar, iqtisodiy hisobotlar, rasmiy regulyatorlar tomonidan e‘lon qilingan hujjatlar o‘rganildi. Shuningdek, O‘zbekiston kripto bozoriga doir ochiq statistik ma‘lumotlar tahlil qilindi va ularning asosiy tendensiyalari aniqlab chiqildi. Metod sifatida qiyosiy tahlil, mavzuga oid ilmiy fikrlarni solishtirish, va mamlakat moliya tizimidagi amaliy jarayonlarni baholash usullaridan foydalanildi. Bozorning xavf va imkoniyatlarini aniqlashda iqtisodiy tahlilning umumiy yondashuvlari — barqarorlik, xavfsizlik, regulyatsiya darajasi kabi indikatorlar asos qilib olindi. Tadqiqotning maqsadi — kriptovalyutalarning O‘zbekiston moliya tizimiga qay darajada ta‘sir ko‘rsatayotganini aniqlash va mavjud muammolarni ilmiy asosda yoritish.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda kriptovalyutaga bo‘lgan qiziqish yildan yilga oshib bormoqda. Regulyatsiya asta-sekin shakllanayotgan bo‘lsa-da, moliya tizimida bu yo‘nalish bo‘yicha aniq va to‘liq mexanizmlar hali yo‘q. Aholining moliyaviy savodxonligi pastligi esa kripto-aktivlarga noto‘g‘ri munosabat, firibgarliklarga uchrash ehtimoli va pul yo‘qotish xavfini kuchaytirmoqda.³

Bank tizimi uchun esa kriptovalyutalar ikki tomonlama ta‘sir ko‘rsatmoqda: bir tomondan, fintex sohasida yangi xizmatlar paydo bo‘lishiga turtki bermoqda; ikkinchi tomondan esa, nazorat qilinmaydigan tranzaksiyalar moliyaviy barqarorlikka xavf tug‘dirishi mumkin. Bu omillar kripto bozori O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘sir qilayotganini aniq ko‘rsatadi.

Olingan natijalar kriptovalyutalarning O‘zbekistonda hali to‘liq shakllanmagan, lekin iqtisodiy jihatdan sezilarli kuchga ega fenomen ekanini ko‘rsatadi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, asosiy muammolar regulyatsiyaning yetarli darajada kompleks bo‘lmaganida, bozordagi xavflarning yuqoriligida va aholining moliyaviy savodxonligining pastligida namoyon bo‘ladi.

Shu bilan birga, kriptovalyutalar mamlakat uchun bir qator imkoniyatlarni ham yaratadi: xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, fintex xizmatlarini kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini shakllantirish va zamonaviy moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish. Ammo bu imkoniyatlardan foydalana olish uchun davlat tomonidan qat‘iy, baribir moslashuvchan regulyatsiya tizimi, shaffof nazorat va aholiga mo‘ljallangan moliyaviy savodxonlik dasturlari talab etiladi.

³ Elektron to‘lov tizimlarida xavfsizlik muammolari, shu jumladan firibgarlik, O‘zbekiston bank tizimida ham dolzarb; 2025-yilda PCI DSS standartlariga o‘tish rejalashtirilmoqda (manba: Scribd, 2024).

Muhokama yana shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning kriptovalyutalarga doir siyosati xalqaro tajribani inobatga olgan holda shakllansa, bozor barqaror va xavfsiz rivojlanishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, kriptovalyutalar O'zbekiston moliya tizimi uchun bir vaqtning o'zida ham imkoniyat, ham jiddiy sinovdir. Bu sohada to'liq regulyatsiya shakllanmaganligi, xavfsizlik va barqarorlik masalalarining ochiqqligi davlat organlaridan aniq strategiya talab qiladi.⁴

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish, firibgarlikdan himoya qilish, kripto bozorini qonuniy va shaffof yo'lga qo'yish mamlakat iqtisodiy manfaatlariga xizmat qiladi. Agar bu yo'nalish izchil tarzda rivojlantirilsa, kriptovalyutalar O'zbekistonning raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonida muhim o'rin egallashi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Nakamoto, S. (2009). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*.
2. European Central Bank (2021). *Crypto-Assets: Developments, Trends and Risks for the Euro Area Financial System*.
3. World Bank (2023). *Digital Financial Services and Emerging Markets: Trends and Regulatory Approaches*.
4. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2018). *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World*. London: Penguin.
5. IMF (2022). *Global Crypto Asset Risks and Regulatory Challenges*.
6. Chainalysis (2023). *Global Crypto Adoption Index*.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2022). *Raqamli moliya xizmatlari bo'yicha yillik hisobot*.
8. O'zbekiston Respublikasi "Kripto-aktivlar aylanmasi to'g'risida"gi qonun (2023).
9. Bozorov, X., & Mamatov, F. (2021). "Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi". *Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali*, 4(2), 45–52.
10. Abdullayev, Sh. (2022). "Kripto-aktivlarni tartibga solish muammolari va perspektivalari". *Fintex va Innovatsiyalar*, 3(1), 17–25.
11. OECD (2022). *Financial Literacy in Central Asia: Challenges and Policy Recommendations*.
12. Cambridge Centre for Alternative Finance (2021). *Global Cryptocurrency Benchmarking Study*

⁴ 2025-yilda O'zbekiston kripto regulyatsiyasini kuchaytirishi mumkin, bu esa bozor barqarorligini ta'minlaydi (manba: Finance.yahoo, 2018, yangi o'zgarishlar bilan).